

Anecdolari feixista: El pas del comte Ciano per la Torre

Carlos Blanco Fernández, Doctor Història Moderna
Joaquim Nolla Aguilà, Archiver i historiador

Sol, calor, un dia clàssic d'estiu a la Mediterrània. Aquell 11 de juliol de 1939, només tres mesos després que la ràdio anunciés la victòria de les armes franquistes i sis des que les tropes nacionals havien ocupat la vila, els torrencs i les torrenques van poder veure enfilear pel carrer Nou a en Galeazzo Ciano i a en Ramon Serrano Súñer, les segones espases dels règims feixistes d'Itàlia i Espanya. Què els havia dut a passar per allà?

El general Franco havia guanyat una guerra gràcies a l'ajut de l'Alemanya nazi i, sobretot, de la Itàlia mussoliniana. Més de 70.000 efectius transalpins del batejat com a *Corpo di Truppe Volontarie (CTV)* i quasi 5.000 italians més, enquadrats a l'*Aviazione Legionaria* havien lluitat, i en alguns casos deixat la vida, a la Guerra Civil Espanyola (1936 – 1939). Com a mostra d'agraïment, el règim franquista va convidar a en Ciano, aleshores ministre d'Afers Exteriors i gendre de Mussolini, a fer una "tourné" per aquella Espanya devastada. El recorregut de la visita incloïa parades penitencials en llocs tan rellevants pel martirologi franquista com Catalunya, Donostia, Santander, Màlaga, Madrid o Toledo. Els objectius d'aquesta visita responien a una triple necessitat de l'aparell franquista: per una banda enfortir les relacions internacionals d'amistat i de comunió feixista; en segon lloc, homenatjar als caiguts italians per la causa franquista durant els tres anys de contesa, i la tercera i més important, fer una demostració de força i pressionar la població per aconseguir una forta mobilització social i, de "facto", una adhesió clara al nou règim¹.

* Voldríem dedicar un agraïment especial a la Maria Josepa Ardèvol Birbe per obrir-nos les portes de casa seva i compartir amb nosaltres alguns records d'aquells anys tan durs.

¹ Per conèixer amb més profunditat les relacions entre els règims feixistes italians i espanyols en aquella època podeu consultar: ARNAU GONZÁLEZ VILALTA. *Cataluña bajo vigilancia: El consulado italiano y el fascio de Barcelona*. Publicacions de la Universitat de València, 2009.

Fotografia 1.- Galeazzo Ciano (esquerra) i Ramon Serrano Súñer (dreta) saluden la població de Tarragona al seu pas per la Rambla Nova l'11 de juliol de 1939. Fotografia extreta de Jordi PIQUÉ PADRÓ, «La visita del comte Ciano a Tarragona», Fet a Tarragona (6), juliol – agost, 2014, pàg. 16.

UNA VISITA OPORTUNA

El programa de la visita del gendre de Mussolini per terres catalanes va ser dissenyat al mil·límetre. Al marge de la direcció des de Barcelona per l'aparell de Propaganda de Falange, va tenir també un paper molt destacat en José Maria Fontana Tarrats², cap provincial del partit feixista a Tarragona. Provenent d'una família burgesa de Reus Fontana era un camisa vieja, un falangista de primera fornada. Membre fundador de les JONS i de Falange a la seva ciutat i partidari de la facció hedillista una vegada desaparegut José Antonio Primo de Rivera, va col·laborar activament en els òrgans de propaganda del nou partit.

² Podeu consultar una excel·lent biografia política del personatge a JOAN M. THOMAS, *José M. Fontana Tarrats: biografia política d'un franquista català*. Reus: Centre de Lectura, 1997.

Cap provincial de Falange a Tarragona des de començaments de 1938, Fontana Tarrats era plenament conscient de la importància dels mitjans de comunicació i del seu poder com a mecanisme de control i de “disciplinament” social. Al marge d'exercir un fort control sobre *Radio Tarragona* i el *Diari de Tarragona*, rebatejat ja com a *Diario Español*, Fontana Tarrats va promoure nombrosos actes públics que exerciren una forta pressió política sobre una gran part de la població civil totalment passiva, anímica i moralment derrotada. Dies de la *Victoria*, del *Alzamiento*, de la *Liberación*, de *los Caídos*, desfilades dels quadres sindicals i concentracions populars fortament manipulades van ser testimonis evidents d'aquest esforç per incidir i decantar la voluntat popular en favor d'un règim que havia legitimat la seva autoritat per la via de les armes.

El retorn d'en Serrano Súñer del seu viatge a la Itàlia feixista al juny de 1939³ pel port de Barcelona va servir com a excusa per a que en Fontana Tarrats fes demostració del seu control de l'organització falangista a Tarragona. De forma conjunta amb en Mariano Calviño, cap provincial de Falange a Barcelona, van organitzar una rebuda que va constituir una espècie d'assaig del que després va ser l'acollida que es va dispensar al Comte Ciano en el seu anunciat viatge hispànic previst pel juliol. Fontana Tarrats va aconseguir que l'il·lustre convidat es desplaçés fins a Tarragona per presidir la recol·locació al Passeig Arqueològic de la còpia de l'August de Prima Porta que Itàlia havia regalat en homenatge a l'antiga Tàrraco l'any 1934 i que les autoritats republicanes, una vegada iniciada la Guerra Civil, havien arraconat dins una caixa de fusta en un magatzem municipal⁴.

Dies abans de la visita, els mitjans oficials del Règim ja van començar a preparar la població per a retre l'homenatge oportú a Galeazzo Ciano. En una nota signada el 6 de juliol per en Mateo Torres Bastard, Governador Civil de Tarragona, es demanava a tots els veïns de Tarragona i dels pobles per on havia de passar la comitiva que sortissin al carrer per donar lluentor

³ Serrano Súñer va arribar a Nàpols el 1r. de juny de 1939 per acompanyar el retorn dels veterans italians de la Guerra Civil i per a transmetre personalment a en Mussolini un missatge d'agraïment del general Franco. En aquesta delegació, Serrano Súñer es va fer acompanyar d'una bandera de la Legión així com dels generals Agustín Muñoz Grandes i Joaquín Ríos Capapé i del líder falangista José Finat y Escrivá de Romaní, Conde de Mayalde.

⁴ La gènesi d'aquesta estàtua la podeu consultar a MONTSERRAT DUCH PLANA, «*Republicans i franquistes davant l'estàtua d'August a Tarragona*», l'Avenç, setembre de 2006 (316), pp. 22 – 27.

als actes que s'havien programat. Com diu Torres Bastard, el motiu era més que evident, ja que:

« (...) Tarragona no debe ni puede olvidar que a su liberación contribuyeron unos legionarios de dulce parla, espíritu fuerte y arrogante, nacidos bajo el bello cielo de la Italia Imperial. El próximo día 11, es la ocasión de demostrarlo y no dudo ni un momento que dicho día demostrará Tarragona que no en balde es Ciudad española, que hija de Roma, supo noblemente competir con ella.»⁵

La visita de Ciano a l'Espanya franquista va començar el 10 de juliol a Barcelona. La seva arribada a la capital catalana per via marítima i la seva rebuda van ser monumentals tal i com ho demostren els testimonis gràfics conservats. Sota el control d'en Juan Ramon Masoliver i de n'Ignacio Agustín, el *Servicio Nacional de Propaganda del Movimiento* a Barcelona hi va dedicar molts esforços seguint l'esquema d'altres actes similars que s'havien dut a terme a la Ciutat Comtal des del final de la contesa civil. Segons la premsa oficial del Règim, unes 100.000 persones van rebre a Ciano i el seu seguici a Barcelona en aquella jornada⁶.

El desplaçament del gendre de Mussolini i d'en Ramon Serrano Súñer a Tarragona el dia 11 de juliol va ser escrupolosament preparat i estudiat pel *Servicio de Propaganda de la FET y de las JONS*, al capdavant del qual estaven a Tarragona els camaradas Tejero i Perelló. Allotjat Ciano en el Palauet de Pedralbes a Barcelona, l'anada es va fer per la carretera de les costes del Garraf a bord d'un Hispano-Suiza que només va ser descapotat en arribar a Tarragona. En el trajecte es va passar per Cornellà, Viladecans, Castelldefels, Vallcarca, Sitges i Vilanova i la Geltrú, on van fer una breu parada per visitar la fàbrica Pirelli⁷. La comitiva es va veure incrementada al Vendrell, on s'afegiren les autoritats civils i militars de la província així com el general Luis Orgaz, cap de la IV Regió Militar.

⁵ Diario español, 7 de julio de 1939.

⁶ Solidaridad Nacional, 14 de julio de 1939.

⁷ La política de terra cremada que va intentar dur a terme l'exèrcit republicà durant la seva retirada va fracassar a Vilanova i la Geltrú. La fàbrica Pirelli de Vilanova, que havia estat força respectada pels bombardejos de l'aviació italiana durant la guerra, es va salvar de la destrucció total gràcies als seus obrers, que van desfer els plans republicans d'enderrocar-la coneixedors de la seva importància en els nous temps de la postguerra. Més informació a ALBERT TUBAU i GARCIA, *90 anys de Pirelli*, Consell Comarcal del Garraf, Vilanova i la Geltrú, 1993; XAVIER GARCIA NIETO, «Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú», a *l'Hora del Garraf*, 200, pàg. 56.

En arribar als peus de l'Arc de Berà, tots junts van retre homenatge als soldats italians morts durant la guerra davant una ara votiva construïda a tota velocitat, decorada amb els fascis i el jou fletxat corresponents i amb la llegenda «*commilitonibus legionaris in Hispania decessis praesentes*»⁸.

Fotografia 2.- Ara votiva construïda davant l'Arc de Berà en homenatge als voluntaris feixistes italians caiguts a Espanya. Fotografia cedida per l'Arxiu. Centre d'Imatges de Tarragona (CIT): Autor desconegut, 1939

De seguida, la processó feixista va continuar resseguint l'antiga *Via Augusta* fins arribar a Tarragona. Del seu pas triomfal per les poblacions, o de la breu aturada que es va fer davant la Torre dels Escipions, en dona fe el redactor de *La Vanguardia* que seguia la comitiva: *Banderas nacionales, italianas y del Movimiento, manifestaciones de gran entusiasmo y adhesión* són només algunes de les petites joies de la crònica.

Aquestes manifestacions populars anaven “in crescendo” a mesura que s’anaven apropant a Tarragona, destí final i gran eclosió d’aquella jornada festiva per gràcia i obra de les autoritats locals. Tan important va ser l’esforç de mobilització que es va decretar dia festiu per a què la població pogués assistir a l’acte i es va portar gent de tota la província per a la concentració a la capital tarragonina.

⁸ La traducció és: «Als camarades legionaris caiguts a Espanya. Presents!»

Fotografia 3.- Arc de triomf situat a l'entrada de Tarragona per a donar la benvinguda a la comitiva presidida per Galeazzo Ciano i Ramon Serrano Súñer. A banda de l'alçada, 25 metres, podem apreciar en els costats el fasces, símbol del Partit Nacional Feixista (PNF) italià, i el jou i les fletxes, símbol de la Falange Española. Fotografia cedida per L'Arxiu. Centre d'Imatges de Tarragona (CIT): Cine-foto Vallvé, 1939

En una entrevista prèvia, José Maria Fontana s'enorgullia que la secció local de Falange de Reus havia aconseguit mobilitzar 3.000 persones per assistir des de la capital del Baix Camp, a més a més de la banda de música municipal i d'una secció de la Guàrdia Urbana vestida de Gran Gala. Valls i Tortosa semblava que havien aconseguit mobilitzar encara un miler dels seus veïns més, alhora que per la Ribera d'Ebre i Priorat es calculaven unes 2.500 persones. Segons Fontana Tarrats, algunes poblacions no podien assistir a Tarragona degut a la manca de transports per fer-ho, motiu pel qual els pescadors de Cambrils havien decidit arribar-se amb les seves barques de pesca formant així part del mateix espectacle que es volia oferir.

Aquell 11 de juliol de 1939 la bimil·lenària ciutat de Tarragona es va convertir en un gran escenari de cartró pedra. Uns 5.000 obrers van ser mobilitzats en les jornades prèvies per aixecar tot aquell escenari efímer; es van col·locar més de 700 pals que des del Baix Penedès i fins a Tarragona delimitaven el trajecte i serviren com a suport de diferents ornaments; es va aixecar un arc del triomf a l'entrada de la ciutat de 25 metres d'alçada; 12 quilòmetres de garlandes i prop de 14.000 banderes espanyoles, italianes i del *Movimiento* són només algunes de les xifres que va publicitar el propi Règim en aquelles mateixes dates i que ens poden ajudar a dimensionar l'esforç propagandístic i la importància de la visita⁹. Tot això sense perdre la referència visual que ens aporta un fragment del noticiari feixista italià LUCE (*L'Unione Cinematografica Educativa*) i que ens mostra diferents imatges d'aquella jornada¹⁰.

LA GLÒRIA EFÍMERA DE LA PROPAGANDA FEIXISTA A TORREDEMBARRA

El pas de la comitiva presidida per en Ciano i Serrano Súñer per Torredembarra era obligat i la població no va ser aliena a la causa. Resseguint la crònica de La Vanguardia:

«En Torredembarra entró la comitiva bajo un arco de triunfo, en el que campeaban las cifras de los Movimientos nacionales español e italiano, y fue tal el público congregado en la calle Mayor, que la caravana hubo de detenerse un momento, siendo saludados el conde Ciano y el señor

⁹ Diario español, 7 de julio de 1939.

¹⁰ Podeu veure aquest vídeo en el següent enllaç: http://www.youtube.com/watch?v=y_IoeD72zWg.

Serrano Súñer por las autoridades locales.¹¹

Es fa difícil de creure que una població com Torredembarra mostrés aquest suport tan entusiasta si tenim en compte el seu tarannà democràtic des del segle XIX. No cal dir que la intencionalitat propagandística de La Vanguardia es prou manifesta com per dubtar de les dimensions d'aquell espectacle, però gratant una miqueta diferents fonts documentals bé podem assegurar que potser el redactor de La Vanguardia no anava tan desencertat.

L'arribada de la comitiva es va produir poc després del migdia per l'antiga carretera nacional, enfilant per l'actual carrer Pere Badia, seguint per Antoni Roig fins a la plaça de la Font i sortint de la vila pel carrer Muralla. El primer que es van trobar en entrar a Torredembarra va ser un arc del triomf emplaçat a l'entrada del Carrer Nou, al mateix lloc on se n'hi havia aixecat al 1924 un altre amb motiu del pas del rei Alfons XIII. Les úniques imatges que conservem d'aquest arc, i del pas de la comitiva per Torredembarra, són 3 segons del noticiari italià esmentat amb anterioritat i del qual hem extret el fotograma que podeu trobar a la fotografia 4.

En aquesta imatge es pot observar a l'esquerra cal Marxant i darrera l'arc cal Siesa, i a la dreta cal Manyè i cal Nas. L'arc era una estructura de fusta i cartró pedra suposadament de color blanc i on destacaven amb un color vermellós les paraules «*Franco*» i «*Duce*» així com el jou i les fletxes, en clara representació al Movimiento, escortat per la llegenda «*Viva Italia –Arriba España*». L'escena es complementa amb la bandera "rojigualda" decorant les balconades de cal Marxant i de cal Manyé, així com una de més gran que creua tot el carrer on es pot llegir la divisa «*Viva España*». Tot lligat amb diverses garlandes triomfals repartides per diferents façanes. A banda i banda de carrer, una multitud de persones braç en alt saluda el pas de la comitiva i entre els que destaquen els uniformats falangistes, amb la seva camisa blava i boina vermella d'arrel carlina. A mesura que l'Hispano-Suïza que transportava els dos jerarques avançava pel carrer Nou «*cayó sobre el coche de los ministros una verdadera lluvia de flores*»¹². Segons la capçalera El Día de Palencia, en aquest mateix punt i abans d'arribar a la plaça de la Font, «*Han acudido también a recibirle los pescadores con sus remos y aparejos*»¹³, tot fent amb els remes de les seves barques una espècie de pas d'honor sota del qual va passar la comitiva.

¹¹ *La Vanguardia española*, 12 de julio de 1939, pp. 1-2.

¹² *Azul*, Córdoba, 12 de julio de 1939, pàg. 11.

¹³ *El Día de Palencia*, 12 de julio de 1939, pàg. 1.

Fotografia 4.- Fotograma del noticiari italià LUCE, 11 de juliol de 1939. Consultable on-line a l'adreça http://www.youtube.com/watch?v=y_IoeD72zWg

L'entrada a la plaça de la Font degué ser impactant. Bona part del públic s'havia concentrat en aquell espai presidit per tres llençols de tela amb els colors de la bandera italiana que es despenjaven per la façana de la casa Farré. La parafernàlia devia ser la mateixa que a la resta del recorregut, gent amb el braç en alt, consignes feixistes ressonant per una plaça engalanada amb les ensenyes nacionals, italianes i del *Movimiento*, tot sota una pluja de flors que trencava la llum d'aquella jornada estiuenca. Al centre de la plaça esperaven les autoritats locals, entre les quals destacava la figura del guàrdia civil retirat i president de la comissió gestora municipal Alejandro Sánchez Repila. Amb la plaça de gom a gom el cotxe va fer aquella parada tan desitjada per les autoritats locals. Ciano i Serrano Súñer devien rebre les salutacions i els honors de les autoritats locals sense arribar a baixar d'aquell cotxe encara encapotat. Acabat aquest senzill acte, la comitiva va enfilel el carrer Muralla per tornar a trobar-se un escenari similar a Altafulla. Tarragona cada vegada es trobava més a prop.

El pas de Ciano i de Serrano Súñer va despertar molta curiositat entre la població torrenca degut a la coneguda rellevància política dels dos personatges. Més enllà de l'element curiós no hem de menysprear la passivitat dels torrencs davant la realitat esdevinguda en acabar la Guerra Civil. Com ja hem comentat, el Règim va iniciar una forta pressió política sobre una població totalment desorientada. La secció local de Falange de Torredembarra, sota el control d'Esteban Huguet i del Doctor Lucas, havia demostrat una forta activitat en aquells primers mesos de la postguerra. Al marge de crear les bases del partit únic incloent-hi les seccions juvenils i femenina, en aquells pocs mesos des de l'ocupació militar del mes de gener havien dut a terme una important activitat social: inauguració dels locals sindicals, obertura d'un menjador de l'*Auxilio Social*, organització de campaments esportius o l'enviament a Barcelona d'una representació de l'*Organización Juvenil local*, juntament amb els de Tarragona, Reus, El Vendrell i Constantí, per a rebre a Serrano Súñer del seu tour per Itàlia al maig de 1939. Això sense deixar de banda l'organització de tots els actes propagandístics de dins de la població. L'esforç va fer que a l'agost d'aquell mateix any el *Diario Español* felicités a la secció local de Torredembarra de la *Central Nacional Sindical (CNS)* per l'impuls que estava agafant l'organització donat que en aquelles dates ja tenia 600 afiliats.¹⁴ Davant d'aquestes dades no és d'estranyar, per tant, l'alta participació de la població torrenca així com segurament de nombroses persones provinents de poblacions veïnes en la rebuda del plenipotenciari italià.

La importància d'aquella fugaç visita també la podem redimensionar en consultar els comptes municipals. La penúria econòmica en la que es trobava la població no va ser impediment a l'hora de destinar una part molt important del pressupost municipal a engalanar el poble. A l'*Arxiu Municipal de Torredembarra (AMTO)* hem localitzat una relació de les despeses vinculades al pas d'en Ciano i que reproduïm tot seguit:

¹⁴ *Diario español*, 13 de agosto de 1939, p. 4.

¹⁵ Arxiu Municipal de Torredembarra (AMTO): Manaments de pagament de l'any 1939.

FIESTAS CON MOTIVO DEL PASO DE S.E. EL CONDE CIANO POR ESTA VILLA ¹⁵

EMPRESA	CONCEPTE	DESPESA (PESSETES)
<i>El Ingenio</i>	<i>Banderes i articles de festa</i>	<i>322,30</i>
<i>Salvador (Bcn)</i>	<i>53 metres de bandera</i>	<i>151,05</i>
<i>Almacenes Mañé</i>	<i>1 bandera de llana de 5 metres.</i>	<i>125,00</i>
<i>Pedro Balsells</i>	<i>Jornals d'operari de muntatge</i>	<i>123,00</i>
<i>Casa Farré</i>	<i>26,30 metres de franel·la</i>	<i>89,70</i>
<i>Josep Olivé</i>	<i>Treballs de muntatge</i>	<i>72,00</i>
<i>Josep Girol</i>	<i>Esparteria</i>	<i>66,75</i>
<i>José Virgili</i>	<i>Jornals per guarnir (paleta)</i>	<i>56,25</i>
<i>Manuel Caro</i>	<i>Fils i tisores</i>	<i>53,50</i>
<i>Rafael Girol</i>	<i>Jornals (paleta/peó)</i>	<i>50,00</i>
<i>Victoriano Romeu</i>	<i>Guarnir carrers</i>	<i>40,00</i>
<i>El Ingenio</i>	<i>Papers festius</i>	<i>34,40</i>
<i>Viuda de Cañellas</i>	<i>5 litres d'anís</i>	<i>30,00</i>
<i>La Lealtad</i>	<i>Material de cànem</i>	<i>27,40</i>
<i>Lluís Sumoy</i>	<i>Engalanar carrers</i>	<i>25,00</i>
<i>Baudrés</i>	<i>Viatge a Barcelona</i>	<i>11,85</i>
<i>Josep Pujol</i>	<i>4 metres d'òpal</i>	<i>10,00</i>
<i>Josep Viladomat</i>	<i>10 metres de corda</i>	<i>7,00</i>
<i>Sebastià Solé</i>	<i>2 llums de 25 W</i>	<i>4,00</i>
Total		<i>1.299,20</i>

Per valorar l'impacte econòmic que va suposar el pas de Ciano i Serrano Súñer per Torredembarra hem consultat els pressupostos anuals municipals. La situació excepcional en què es trobava l'Ajuntament després de la Guerra va fer que el 3 de maig de 1939 la Comissió Gestora Municipal decidís prorrogar els pressupostos aprovats a l'any 1936. Dissortadament, no disposem dels conceptes de despesa.

Però al pressupost de 1940 sí que tenim la relació. Una consulta ràpida ens permet veure que el Consistori torrenc preveia unes despeses similars anuals a les que va suposar la visita de Ciano a conceptes com:

- Neteja viària 1.000 pessetes.
- Obres públiques – edificacions 1.000 pessetes.
- Institucions benèfiques municipals 1.500 pessetes

ARXIU CONSULTATS

- ARXIU MUNICIPAL DE TORREDEMBARRA (AMTO).
- ARXIU GENERAL DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (AGDT).
- ARXIU HISTÒRIC DE TARRAGONA (AHT).
- ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE TARRAGONA (AHCT).
- CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA (CIT).